

Súčasný štýl vládnutia z perspektívy 17. novembra 1989

Daniel Tóth

Resumé

Der Autor kommentiert den Politikstil von Fico Regierung aus der Perspektive des 17. Novembers 1989.

Keywords: Slovakia, 17. November 1989, political system, communism.

Úvod

K uvažovaniu nad osudom ideálov 17. novembra 1989 v súčasnosti, ma inšpiroval historik Dušan Kováč a jeho úvod predslovu k Dejinám Slovenska: „...obdobie po roku 1993, ako aj rok 1993 a rozdelenie Česko-Slovenska nie sú ešte historikmi...dostatočne prebádané. Je to oveľa viac naša súčasnosť ako dejiny.“¹ Ale najmä slová Jána Čarnogurského: „Hovoriť v roku 1993 o začiatku a najmä o konci nežnej revolúcie je...opovážlivosť.“² Chápem námietku týkajúcu sa rozporu medzi nadpisom komentára a obsahom časového údaju citátov. Čoraz viac však, a najmä po parlamentných voľbách roku 2006, pociťujem antagonistické protirečenia politiky súčasnej vlády Róberta Fica v súvislosti s ideálmi 17. novembra. Chcel by som preto poukázať na momenty v politike Róberta Fica, v ktorých sú tieto protirečenia najviac vypuklé. Z tohto pohľadu je potom aktuálnosť ideálov novembra oveľa výraznejšia ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Iluzórnosť ich neaktuálnosti má totiž korene práve v politike súčasného *populisticko-nacionálneho etatizmu*.³ Cieľom príspevku by tak malo zostať preukázanie principiálneho prepojenia totalitných režimov, obzvlášť komunizmu, s ponovembrovým, a hlavne súčasným, štýlom vládnutia.

1 Kováč, D. (1998): *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 5.

2 Čarnogurský, J. (1993): *Sme iba uprostred zmien*. In. Horský, M. (ed.): Podiel posttotalitných elít na vývoji Česko-Slovenska. Trnava: Trnavská Univerzita v Trnave, s. 16-19, tu s. 16.

3 Kubín, L. (2008): *Fico a november '89*. Týždeň, roč. V, č. 46/2008, s. 77-81, tu s.78.

Dejinné východiská

Napriek tomu, že udalosti pádu komunistického režimu sú všeobecne známe, považujem za potrebné si ich v stručnosti pripomenúť: 16. novembra 1989 bratislavskí študenti zorganizovali demonštráciu, ktorou vyjadrili požiadavky akademických práv a slobôd. V Prahe, 17. novembra, študenti, mladí ľudia, pedagógovia a pamätníci využili 50. výročie brutálneho zásahu nacistických orgánov proti študentom, aby pri príležitosti tohto výročia verejne artikulovali nespokojnosť s režimom. Brutálne potlačenie inak pokojnej demonštrácie príslušníkmi ZNB vyvolalo vo verejnosti vlnu pobúrenia, čo rozprúdilo vír udalostí ústiacych do konštituovania dvoch občianskych iniciatív, VPN a OF, zrušenia článku 4 ústavy ČSSR o vedúcej úlohe strany, do rodiacich sa vlád Národného porozumenia a do prvých slobodných volieb od roku 1946.

Pri tejto téme ani nie je celkom možné oddeliť emócie od racionality. Sám tento aspekt udalostí považujem za, bohužiaľ, iba krátkodobé, víťazstvo humanizmu: „Ľudia sa držali za ruky a na tribúne obete represálií bývalého režimu hovorili o odpustení.“⁴ V spoločnosti i v ponovembrovej politike rezonovali slová ako otvorenosť, pravda, slušnosť, tolerancia, láska... „Namiesto krviprelievania a pomsty, namiesto radikálneho odstraňovania všetkých, ktorí tvorili sieť riadenia a kontroly celého predchádzajúceho systému,...došlo k javu, ktorý dejiny revolúcie zatiaľ nepoznajú. Nepadol jediný výstrel, nepadol žiadny úder...Revolúcia v novembri 1989...je naproste originálny úkaz...Aké môže byť jeho pokračovanie?“⁵ Ako zhrnutie a postulát novembrových ideálov by sa dali použiť slová Václava Havla: „Nech pravda a láska zvíťazia nad lžou a nenávisťou.“⁶

Ako obsah týchto slov odporuje politike Róberta Fica (a vo väčšej či menšej koncentrácii celej vládnej politike od roku 1992)? Z principiálneho hľadiska už len samotnou prítomnosťou jeho koalíčných partnerov stelesnených najexponovanejšími osobami ponovembrového post-komunizmu. Bol to práve tábor HZDS, z ktorého sa počas jeho éry, mečiarizmu, najviac šírili nenávisťné reči na „pravdoláskárov“ - konzervatívnych osobností, ktoré aj v súčasnosti zachovávajú odkaz novembra '89. A práve éra mečiarizmu je faktickým pokračovaním komunizmu zabaleného v obale formálnej, inštitucionálnej demokracie, na

4 Gál, F. (1991): *Z prvej ruky*. Bratislava: Archa, s. 26.

5 Mikloško, F. (1993): *Niektoré dilemy a otázky nežnej revolúcie*. In. Horský, Michal (ed.): Podiel posttotalitných elit na vývoji Česko-Slovenska. Trnava: Trnavská Univerzita v Trnave, s. 22-24, tu s. 22.

6 Tamtiež, s. 22.

ktorú Ficova vláda nadväzuje: Práve z tohto pohľadu je koalícia SMER – SNS – HZDS jednoliata a mimoriadne konzistentná. Prečo?

Tri princípy spoločné pre ponovembrovú politiku

Základným princípom evidencie autoritárskych prvkov Ficovej vlády, spoločných s komunizmom a mečiarizmom je funkcia ideológie. Fico rovnako ako komunizmus verejne nepracuje s reálnym svetom: „Ideologie – jako onen alibistický most mezi systémem a člověkem – zakrývá propast mezi intencemi života; předstírá, že nároky systému vyplývají z potřeb života; je to jakýsi svět zdání, který je vydáván za skutečnost.“⁷ Nech to vyznie akokoľvek demagogicky, táto myšlienka V. Havla z roku 1978 je plne aplikovateľná na štýl vládnutia R. Fica. Nepristupuje k svetu ako k realite, ale akoby jeho účelové, populistické predstavy o svete boli realitou. Verejnosti podsúva čo je prioritné a čo nie. Je to nepriamy tlak na podriadenie sa jeho záujmom a predstavám vydávaných za verejné. Sú tu evidentne prítomné snahy o indoktrináciu predstáv iluzórneho sveta. Ohrozovanie a zotročovanie našej autentickej slobody, pravdy a hodnôt robí veľmi šikovne: odmieta tvrdenia, že by praktizoval klientelizmus, veď čo je zlé na tom, že pomôže rodákovi a známym; minister spravodlivosti nie je mafián, on s ňou má len kontakty; predseda SNS nie je xenofób a rasista, on iba nenávidí Maďarov a Cigánov; predseda parlamentu nevidí nič nedemokratické na tom, že opozícii účelovo neschvaľujú návrhy zákonov – vraj nevyhrali voľby. Dôkazom toho, že naša sloboda je už opäť zotročená sú percentá popularity, v ktorých sa Fico a jeho súdruhovia kúpu. A to len posilňuje jeho pozíciu a sebavedomie. Stupeň jeho arogancie dosahuje nepredstaviteľnú mieru. Iba tak si môže dovoliť kritizovať opozíciu a médiá za slabú oponentúru, že koalícia sa nemá o čo oprieť a musí rozmýšľať ako „nastaviť pravidlá hry“, aby mala „dostatok sebareflexie, keď bude treba konať.“⁸ Jeho pozícia sa však týmto postojom len opäť a ešte viac posilní.

Ďalšou podobnosťou je princíp štátostrany, ktorý Fico neformálne, formálne už totiž nemôže, uskutočňuje. V každej demokratickej ústave je zakotvená oddelenosť štátu od politickej strany, vrátane vládnej. Toto si však Fico v zásade nevšíma. Jeho ideológia sociálneho štátu vopred predurčuje stranu SMER ako subjekt reprezentujúci štát, ktorý, ako

7 Havel, V. (1990): *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, s. 11.

8 SME, 29.12.2008: *Ficovi chýba kritika a žiada médiá o pomoc*. Roč. 16, č. 298, s. 1.

Fico deklaruje, má ústavne pripísaný prívlastok „sociálny“. Každá kritika opozície, mimovládnych organizácií a jednotlivcov je SMER-om ponímaná ako kritika a útok na samotný štát. *Preto je akákoľvek kritika, namierená na prácu vlády, ponímaná ako „škodenie záujmom štátu“*⁹. Je to jav mimoriadne nebezpečný: polarizuje spoločnosť na štátnych a protištátnych, národných a protinárodných, na dobrých a zlých. Fico sa tiež vôbec netají metódou vládnutia známou z čias mečiarizmu, mnou ponímanou ako érou postkomunistického totalitarizmu: účel svätí použitie akýchkoľvek prostriedkov: „Človeku slouží tento systém jen do té míry, do jaké to je nezbytné k tomu, aby člověk sloužil jemu.“¹⁰ Financovanie STV zo štátneho rozpočtu je toho nesporným dôkazom. Iba ono oprávňuje podpredsedu ĽS-HZDS Urbániho, otvorene hovoriť o nutnosti deľby kompetencií v rade STV a SRo ľuďmi z vládnych strán. Reakciou Fica bol absolútny súhlas. „Lídri Smeru-SD, SNS a ĽS-HZDS...Hovorili aj o voľbách nových členov Rady STV a Rozhlasovej rady. Premiér Fico verí, že ich zvolia na prvýkrát a rady budú odrážať ich názory.“¹¹

Nacionálna karta je obľúbenou hrou tejto vlády, čím len opäť potvrdzuje spreneverovanie sa konzervatívnym ideám novembra '89. Fedor Gál tento prúd vybadal už hneď po revolúcii: „Z ničoho nič sa na uliciach objavili ľudia, ktorí začali hovoriť o novej totalite VPN fašizoidným jazykom. Odkiaľ sa vzali ľudia ako Pánis, Vitkovský a mnoho ďalších? Kde vyvierala pár dní po tom, čo sme sa zbavili neslobody, nenávisť a heslá o Maďaroch, ktorí majú ísť za Dunaj, a Židoch, ktorí by mali ísť do Palestíny? To už som bol z ilúzií o víťazstve pravdy a lásky nadobro vyliečený. Súboj so lžou a nenávisťou je večný“¹² Domnievam sa, že spomínaný prameň nenávisť má dve principiálne žriedla. Tým prvým je, v tom lepšom prípade, odlišné, a neaktuálne, v súčasnosti konfliktné, ponímanie národovectva z tradičného etnického princípu a princípu moderného, občianskeho.

Chápanie národa novembrovými konzervatívcami vychádza z potreby rozlišovať medzi „prirodzenou“ existenciou národa ako jazykového spoločenstva a konštitučným bytím národa občanov. Je tu teda rozdiel, sformulovaný filozofom Tiborom Pichlerom, medzi národovcom a občanom štátu: „Národovcovi možno pripísať etnicitu – nadchýnanie sa svojrázom, svojskosťou, svojetťou, a občanovi politicitu, starosť o dobre usporiadanú, fungujúcu obec; zjednodušene povedané, u jedného dominuje etnické cítenie, u druhého

9 Kubín: Fico a november '89, s. 79.

10 Havel: Moc, s. 10.

11 SME.sk, 18. 12. 2007: Slota: Ficovi a Mečiarovi som doniesol lásku. On:

<http://www.sme.sk/c/3642024/Slota-Ficovi-a-Meciarovi-som-doniesol-lasku.html>, (2. 1. 2009).

12 Gál, F.; Zajac, P. (2004): *I+I*. Bratislava: Petrus, s. 10.

politické myslenie. Etnický nacionalista, národovec sa primárne odvodzuje od svojho národa, a nie od štátu... Ak sa národ predstavuje ako svojim duchom svojbytné a osobitné spoločenstvo, oddelené od toho ktorého štátu, vzniká dilema ako zosúladiť etnický (jazykový) národ s národom v politickom zmysle slova, alebo prejsť od jazykového k občianskemu národu.“¹³ Takéto zosúladňovanie sa v súčasnosti môže diať iba prostredníctvom násilia, segregácie príslušníkov národnostných menšín, či dobrovoľným izolovaním sa od nich. *Národní buditelia, ktorí do roku 1918 vyznávali občiansky princíp, boli označovaní za národných hriešnikov*¹⁴, rovnako ako „vlastizradcovia“ typu Gál a spol. Po novembri 1989, kedy tento konflikt osviežili staronové myšlienky inovované o neo-ľudácke, pseudoromantické a národné mýty, legendy. Ilúzia o izolovaných národných štátoch je v úplnom protiklade s komplexnosťou, ku ktorej podľa Petra Zajaca speje celá Európa: „Práve preto, že štátnosť je predovšetkým záležitosťou inštitucionalizácie politického národa, nemožno ju riešiť na úrovni etnického národa, t.j. na úrovni národovectva, ale len na úrovni politického, t.j. občianskeho národa...Nejde teda o polaritu národovectvo verus občianskosť, ale o to, či sme schopný byť národom slobodných občanov.“¹⁵

Že SR má tendencie považovať národnostné menšiny, a tým aj pre ňu štátotvorného národa – Slovákov, za hodné izolácie v zmysle postupnej asimilácie v prospech väčšinového národa, tým že ich ignoruje, dokazuje aj návrh zákona z dielne SNS a Matice slovenskej o štátnom jazyku z roku 1990: „§1: Jazyk slovenský je štátnym a úradným jazykom verejnej komunikácie na celom území Slovenskej republiky bez výnimky.“¹⁶ To „bez výnimky“ naháňa strach. Ešte jasnejší dôkaz o tendenciách nerozlišovať medzi etnicitou a politicitou národa je samotná ústava SR, ktorá sa začína slovami: My národ slovenský...

Už teraz je jasné, že večná konfliktnosť téz občianskeho národa a etnického národa bude večnou brzdou zveľaďovania našej demokracie. Že sa Fico nevzdáva tejto myšlienky etnického národa, naposledy dokázal pred Vianocami: „Premiér Róbert Fico...V nedeľnej diskusnej relácii televízie Markíza zaželel pekné sviatky ‚všetkým Slovákom, Slovenkám‘...Na ostatných občanov krátko po skončení témy o menšinových učebniciach pozabudol.“¹⁷

Za druhý zdroj nenávisťi, v tom horšom prípade, považujem zakomplexovanosť, strach

13 Zajac, P. (2004): *Krajina bez sna*. Bratislava: Kalligram, s. 16-17.

14 Tamtiež, s. 17.

15 Tamtiež, s. 18-19.

16 Gál: *Z prvej ruky*, s. 73.

17 SME, 23.12.2008: Harabin višuje tretinu splnených želaní. Z jeho hlavy to nebude. Roč. 16, č. 296, s. 2.

a pocit malosti našich vládných politikov. Je možné povedať, že toto je ďalší spoločný menovateľ predstaviteľov totalitnej moci pred rokom 1989 s dnešnou vládou koalíciou. Nedávna mediálna prestrelka v rámci slovensko-maďarských vzťahov to plne potvrdila: Maďarská ministerka zahraničných vecí Kinga Gönczová vystúpila s požiadavkami na vládu SR. Táto nereagovala ako rovný s rovným, kedy jej odpoveď znela v zmysle: Nám nikto nič diktovať nebude. To je Mníchov 1938. My sme suverénna republika! Preto sa pýtam, ktorá suverénna republika, ktorá sa skutočne suverénnou cíti, potrebuje tak nahlas deklarovať, že je suverénna? Navyše, je čoraz príznačnejšie, že vláda SR sa dokáže identifikovať iba cez vykonštruovaného vnútorného alebo vonkajšieho, zahraničného nepriateľa. Je to ďalšia vlastnosť spoločná pre komunizmus, mečiarizmus a Fica, ktorou útočí proti základným princípom novembra '89.

Je teda demokracia, ktorá nám bola darovaná, zárukou slobody? Obávam sa, že zatiaľ nám uteká pomedzi prsty. Demokracia, ktorá ešte ľudí na ňu nepripravených nepozná, sa stáva v rukách jej užívateľov nástrojom neslobody, vydávanej za slobodu. Jej obdivovateľmi sú preto práve neslobodní. Len tak je možné, že sa moc, ktorá ignoruje normálne zásady, vyrába si svoje vlastné a povyšuje ich za jediné platné, že robí z extrémnu normu, kúpe v percentách popularity. Hrobové ticho okolo je dôkazom našej zotročenej slobody, ktorá na ten svoj morálny, nie iba legislatívny, november 1989 iba čaká. Dôkazom toho, že moc spravila zo svojej existencie dogmu, že spôsobila rozklad našej pravdy a hodnôt je všeobecná rezignácia na hľadanie pravdy, spravodlivosti, lásky a tolerancie aj v politickom živote, že prehľbuje krízu humanizmu v spoločnosti, čo potvrdil aj nedávny prieskum sociologického ústavu SAV. *Iba 12,4% ľudí si myslí, že ich dôvera v iných ľudí neohrozuje. To číslo je najmenšie od roku 1991.*¹⁸ Členstvá SR v medzinárodných inštitúciách nie sú záchranou – iba ak legislatívnu – morálnou a duchovnou istotne nie. Vnútorný charakter predstaviteľov moci je taký istý, ako pred rokom 1989 alebo 1998. Moc, ktorá svoju silu stavia na zapchatí úst prijatím Eura, znižovaním nezamestnanosti, rastom HDP, si súčasne nemôže vážiť a stavať na ideáloch minulých generácií rokov 1968, 1989 a 1998. Jan Palach sa predsa neupálil pre tieto pseudohodnoty a fetiš postmoderného sveta! Už len toto v sebe automaticky implikuje, že jej základy sú potom iba populizmus, nacionalizmus a mafia. Takáto moc iba využíva formovateľnosť ľudí prekonávajúcich krízu zo zmien systému, ktorá sa však raz skončiť musí. Príčinu toho, prečo je to tak vidí Štefan Hríb v nedostatočnej obeti pre slobodu: „Ale nebol to

18 SME, 29.12.2008: Ľudia si veria čoraz menej. S. 1, 5.

boj, zápas na život a na smrt', nikto zmenu režimu neodtrpel. Takí odvážni a hrdí sme neboli. Za pravdu sedeli Havel a Čarnogurský, nie námestia. Za slobodu sa už dávno predtým obetovali pozatváraní mnísi a mníšky, ubití väzni svedomia, Jan Palach, Ján Korec, Ivan Jirous, Vlado Jukl a Silvo Krčméry, nie kolektívy, podpisujúce novembrové výzvy. November 1989 nebol vyvzdorovaný v obetiach státisícov antikomunistov ako v Poľsku. Ten náš bol darovaný...Asi preto si najdôležitejší deň našej novodobej histórie, i dar slobody, tak málo vážime.¹⁹ Sen o „nepolitickej politike“ Václava Havla sa odkladá.

Reflexia

November '89 nám však dal možnosť voľby. Možnosť stať sa slobodným, tolerantným, otvoreným, ľudským, autentickým človekom. Aj preto je teda náš november '89, ktorý by znamenal kompletnú duchovnú obrodu nás všetkých, nádejou do budúcnosti. K tomu sú však podľa Fedora Gála potrebné dve veci: *empiricky potvrdená neefektívnosť neslobody a zvláštna túžba človeka po slobode, napriek tomu, že je tak ťažko dosiahnuteľná.*²⁰

Záver

Kritici mi pravdepodobne vytknú hlavne tendenčnosť. Aj to má svoje dôvody vyplývajúce z toho, že étos novembra sa z politiky, a teda aj zo spoločnosti, úplne vytratil. Z príspevku je teda jednoznačné, že jednotlivé princípy v ich základných formách ostali pre súčasnú politiku totožné s tými, pred novembrom '89 existujúcimi, a tak to čo sa zmenilo, tkvie iba v ich odlišných praktikách a prostriedkoch ich používania a realizovania. Naš skutočný november 1989, duchovný a trvalý nás ešte, dúfam, ešte len čaká. Jedno je však isté: bez týchto javov, typických pre post-komunizmus, by bola akákoľvek vecná reflexia opaku veľmi náročná.

Literatúra

Čarnogurský, J. (1993): *Sme iba uprostred zmien*. In. Horský, M. (ed.): Podiel posttotalitných elit na vývoji Česko-Slovenska. Trnava: Trnavská Univerzita v Trnave, s. 16-19.

19 Hríb, Š. (2008): 19. Týždeň, roč. V, č. 47/2008, s. 3.

20 Gál: Zajac, 1+1, s. 13.

- Gál, F. (1991): *Z prvej ruky*. Bratislava: Archa.
- Gál, F.; Zajac, P. (2004): *I+I*. Bratislava: Petrus.
- Havel, V. (1990): *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny.
- Hríb, Š. (2008): *19. Týždeň*, roč. V, č. 47/2008, s. 3.
- Kováč, D. (1998): *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny..
- Kubín, Ľ. (2008): *Fico a november '89*. Týždeň, roč. V, č. 46/2008, s. 77-81..
- Mikloško, F. (1993): *Niektoré dilemy a otázky nežnej revolúcie*. In. Horský, Michal (ed.):
Podiel posttotalitných elít na vývoji Česko-Slovenska. Trnava: Trnavská Univerzita v
Trnave, s. 22-24.
- SME, 23.12.2008: *Harabin vinšuje tretinu splnených želaní. Z jeho hlavy to nebude*. Roč. 16,
č. 296, s. 2.
- SME, 29.12.2008: *Ficovi chýba kritika a žiada médiá o pomoc*. Roč. 16, č. 298, s. 1.
- SME, 29.12.2008: *Ludia si veria čoraz menej*. S. 1, 5.
- SME.sk, 18. 12. 2007: *Slota: Ficovi a Mečiarovi som doniesol lásku*. On:
<http://www.sme.sk/c/3642024/Slota-Ficovi-a-Meciarovi-som-doniesol-lasku.html>, (2.
1. 2009).
- Zajac, P. (2004): *Krajina bez sna*. Bratislava: Kalligram.